

Волосюк М. В.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії,
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова м. Миколаїв, Україна
Жигалкін Ю. О.,
юрисконсульт, Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова, м. Миколаїв, Україна

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ПРИМОРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

У статті проаналізовано міжнародний досвід формування та реалізації державної політики розвитку приморських територій. Систематизовано основні напрями реалізації політики розвитку приморських регіонів країн ЄС. Досліджено нормативно-правову базу України в галузі морського господарства. Представлені перспективи вдосконалення державної політики регіонального розвитку приморських територій.

Ключові слова: державна політика; приморські території; регіональний розвиток; морсько-господарський потенціал; сталий розвиток.

Постановка проблеми. У сучасних реаліях дедалі відчутнішою стає недосконалість державного регулювання розвитку приморських територій України. Інтенсивне освоєння цих територій, пов'язаних із господарською діяльністю людини, надзвичайно різноманітне. Це й розвиток портів, і створення переробних підприємств у приморських зонах, і транспортування, і використання біологічних та рекреаційних ресурсів тощо. Сьогодні регіональні органи влади, у тому числі й органи місцевого самоврядування, практично відсторонені від систематичної участі в плануванні економічного розвитку приморських територій. У цьому контексті виникають правові протиріччя між діяльністю місцевих органів влади, місцевих підприємців та бездіяльністю центральних органів влади, які повинні створити чітку правову основу для сталого розвитку приморських територій, які в цілому здатні забезпечувати економічний, соціальний та екологічний добробут населення країни.

Подальший розвиток національної економіки й, у першу чергу, транспортної системи країни наполегливо рекомендує якнайшвидшого вдосконалення та впровадження в життя нормативно-правових документів, без яких неможливо раціонально та ефективно здійснювати практичне управління цими територіями України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню державного регулювання морегосподарського комплексу та регіонального розвитку приморських територій присвячено роботи вітчизняних та зарубіжних учених, а саме: О. Кібіка, О. Подцерковного, С. Ільченко, В. Котлубая, О. Дворцової, В. Орлової, Г. Гогоберідзе та інших. Водночас багатоглибина розвитку приморських територій вимагає узгодження правових та економічних інтересів, засад економічної та правової політики держави.

Мета статті – визначення проблем формування та реалізації державної політики регіонального розвитку приморських територій України та перспектив її вдосконалення на сучасному етапі економічного розвитку нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Проблема збалансованого розвитку економіки суші та Світового океану в умовах найбільш раціонального використання, охорони та відтворення природних ресурсів, а також збереження якості довкілля, особливо водного середовища, – одна з основних проблем сучасності. Вона знаходить відображення в документах Європейського Союзу [1; 2; 3]. У стратегії Європейської комісії «Blue Growth» [1] чітко зазначено, що моря й океани є «двигунами» (часто застосовується поняття – «драйвери») європейської економіки і мають величезний потенціал для інновацій і зростання. Минулого року Єврокомісія розглянула вплив інновацій у морській промисловості та сфері послуг на регіональному рівні [2]. У цьому документі визначено завдання, що стоять перед європейськими країнами: диверсифікація традиційних галузей із можливостями застосування енергетичних та глибоководних технологій, а також упровадження інновацій, спрямованих на морський транспорт. Особлива увага тут приділяється кластерам і місцевим ініціативам для забезпечення освіти, професійної підготовки, навичок і ноу-хау, які є необхідними елементами для реалізації на практиці стратегії «Blue Growth».

У лютому 2015 року ЄС визнав важливість морів та океанів для сталого розвитку країн і вживає різних заходів із формування та реалізації відповідної політики. У доповіді [3] підраховано, що понад 3 млрд людей залежить від морських та прибережних ресурсів, тоді як ринкова вартість цих ресурсів становить близько 3 трлн дол. на рік. Крім цього, близько 350 млн робочих місць у всьому світі пов'язані з

океанами. Тому в доповіді [3] оголошено моря й океани як важливу компоненту сталого розвитку країн ЄС після 2015 року, підкреслено необхідність збереження морського й прибережного різноманіття, вирішення проблем забруднення морського середовища, ефективність управління водними ресурсами, забезпечення сталого споживання й виробництва, відокремлення економічного зростання від екологічної деградації.

Європейські держави північно-східної Атлантики та Північного моря – Бельгія, Данія, Німеччина, Франція, Норвегія, Швеція, Іспанія та Португалія – особливу увагу приділяють обізнаності громадськості в питаннях освоєння прибережних районів, а також уточненню інтересів і сфер конфліктів між учасниками процесу інтегрованого управління. Майже всі зазначені країни розробили океанічну політику, яка інкорпорована в національну стратегію сталого розвитку. Триває регіональне співробітництво й у галузі запобігання забрудненню моря й захисту вразливої біосфери прибережних районів.

У країнах Балтійського регіону розроблено спеціальні проекти й локальні плани інтегрованого управління прибережними зонами в контексті їхнього сталого розвитку. Серед пріоритетних напрямів – скорочення викидів стічних вод у внутрішні водойми й прибережну зону Балтійського моря, збереження біорізноманіття, рекреаційного та культурного потенціалу.

Програми та плани дій Японії та Південної Кореї в галузі освоєння океанів і прибережних зон у цілому орієнтовані на збереження морських живих ресурсів, а також на захист і управління прибережним морським середовищем, включно з екосистемами, запобіганням і врегулюванням конфліктів і заохоченням участі громадськості в прийнятті рішень у сфері управління прибережною зоною.

В Австралії, Новій Зеландії, Індонезії та Філіппінах, де управління значною мірою децентралізоване, наголос робиться на розробці регіональних і локальних політик у галузі інтегрованого управління прибережними зонами. З урахуванням ініціатив прибережних спільнот створюються кодекси поведінки промисловості в таких сферах, як рекреація, туризм, розвиток аквакультур.

Бразилія розробила стратегію інтегрованого управління прибережними зонами, яка орієнтована, зокрема, на ефективне використання земель, зонування, контроль морських забруднень, оцінку прибережних ресурсів, створення потенціалу для освоєння прибережних зон, виявлення критичних проблем і розробку планів на випадок надзвичайних обставин [4, с. 43–44].

У сучасній регіональній політиці країн Європейського Союзу виділяють основні напрями реалізації політики регіонального розвитку приморських територій (табл. 1). А вже в них визначено так звані «полюси розвитку», що формуються на основі головних секторів приморських територій.

Таблиця 1

Політика регіонального розвитку приморських територій країни ЄС*

Напрями реалізації політики розвитку приморських територій			
Досягнення взаємозв'язку галузей та видів діяльності, орієнтованих на море	Сприяння сталому розвитку приморських регіонів та ефективному використанню морських та приморських ресурсів	Сприяння розвитку приморського та морського туризму, особливо для регіонів, що мають обмежену господарську діяльність	Забезпечення економічного, екологічного та соціально сталого розвитку риболовлі та аквакультури
Інструменти			
Integrated Maritime Policy (IMP) Політика управління приморськими регіонами ЄС. Містить такі наскрізні політики: — Blue Growth; — Marine data and knowledge; — Maritime spatial planning; — Integrated maritime surveillance; — Sea basin strategies	Coastal Zone Policy Політика морського просторового планування та комплексного управління приморськими територіями	A European Strategy for more Growth and Jobs in Coastal and Maritime Tourism Політика стимулювання імпульсу приморських регіонів Європи за рахунок розвитку зв'язків, мереж, кластерів у приморському та морському туризмі	The Common Fisheries Policy (CFP) Політика збереження рибних запасів. Містить такі наскрізні політики: — Fisheries management; — International policy; — Market and trade policy; — Rules on aquaculture and stakeholder involvement

* Складено авторами згідно з [5].

Потрібно зазначити, що регіональна політика розвитку приморських територій країн ЄС прямо інтегрує з інноваційною та науково-технологічною політикою, започатковується на спільних принципах економічного зростання на інноваційній основі.

Якщо підходити до визначення понятійного апарату, то ми цілком погоджуємося з Г. Гогоберідзе [6], який визначає приморську територію як обмежену частину суші з притаманними їй природними та антропогенними ресурсами, географічним положенням та іншими економічними, політичними та військовими характеристиками, що є об'єктом конкретної діяль-

ності або дослідження. Саме приморські території – зосередження всіх галузей морегосподарської діяльності, які розглядаються для прибережної зони в цілому.

Тут необхідно підкреслити, що в окремих публікаціях приморські території представляються як своєрідний «феномен» [7], роль якого в житті суспільства не оцінена належно, незважаючи на тривалу історію їх освоєння. Тому в цих умовах необхідна розробка напрямів структурної перебудови господарства приморських регіонів, їхньої територіальної та функціональної структури, організації управління, що сприя-

тиме підвищенню економічної та соціальної ефективності їхнього розвитку.

Дійсно, приморські регіони – складні системи, що містять географічну, економічну, екологічну та соціальну підсистеми. Привабливість цих територій, що пов'язана з посиленням господарського освоєння, викликає необхідність комплексного вивчення потенційних можливостей цих територій для забезпечення їхнього сталого розвитку. Тому найбільш вдалою характеристикою економічної значущості приморської території може слугувати морегосподарський потенціал приморської території. Морегосподарський потенціал приморської території ми розглядаємо як сукупну здатність секторів та галузей економіки, які складають морегосподарський комплекс приморського регіону, здійснювати виробничо-економічну діяльність, задовольняти потреби населення та забезпечувати сталий розвиток морської діяльності держави.

У сучасних умовах приморські території України, на які ще донедавна майже не звертало увагу більшість вітчизняних реформаторів, стають одним із суб'єктів сталого розвитку країни в межах нового економічного простору держави, який сформувався за останні два роки. Сталий розвиток приморських територій залежить від ефективного управління регіональним розвитком та реалізації економічного потенціалу цих суб'єктів.

Основними правовими документами, що визначають розвиток приморських територій, є Морська доктрина України [8]. У ній зазначено основні напрями, за якими здійснюватиметься державна морська політика в довгостроковій, середньостроковій та короткостроковій перспективі. Серед інших – напрями, що стосуються безпосередньо економічного розвитку приморських територій, а саме: комплексне освоєння природних ресурсів моря, розвиток морського рибного господарства; установлення економічно обґрунтованих зборів і плати за видобування живих і неживих природних ресурсів у виключній (морській) економічній зоні, територіальному морі та внутрішніх морських водах України; удосконалення економічного механізму стимулювання раціонального використання природних ресурсів, здійснення природоохоронних заходів, застосування екологічно чистих технологій у морській діяльності; усебічної підтримки суб'єктів господарювання незалежно від форми власності, які видобувають живі природні ресурси у відкритому морі, виключних (морських) економічних зонах, територіальному морі та внутрішніх морських водах іноземних держав на законних підставах, розведення й вирощування морських риб та інших водних живих ресурсів; забезпечення обсягів вилову та виробництва конкурентоспроможної рибної продукції; створення умов для провадження ефективної портової діяльності, що є важливим чинником для забезпечення розвитку зовнішньої торгівлі України та її утвердження як транзитної держави; розвиток освіти, науки й технологій у морській галузі, проведення фундаментальних та прикладних досліджень Азовського й Чорного морів тощо.

Крім цього, завдання щодо формування потужного морегосподарського комплексу визначено в офіцій-

них документах, що окреслюють короткострокові та стратегічні програми його розвитку. Тут варто відзначити рішення РНБОУ «Про заходи щодо розвитку України як морської держави» [9] (пізніше це рішення було скасовано Указом Президента до рішення РНБОУ від 28.04.2014 [10]). Цим рішенням РНБОУ доручало КМУ стимулювати розвиток суднобудівної галузі, підвищити роботу рибпромислового флоту, сприяти використанню ресурсного потенціалу континентального шельфу України та Світового океану, сприяти розвитку рекреаційного та туристичного потенціалу приморських територій та ін.

Наступні документи – Стратегія розвитку морських портів на період до 2038 р. [11], Закон «Про морські порти України» [12]. Суть перелічених документів можна звести до одного: морська галузь – це порти. Таке спрощене розуміння зводить спектр можливості прийняття адекватних державних рішень у цій сфері. Однак певні резерви для економічного розвитку приморських територій поки що існують. Завдання полягає в тому, щоб їх використати.

Що стосується нормативно-правових актів регіонального значення, то відзначимо, що морська тематика, як правило, присутня в концепціях комплексного розвитку окремих приморських міст або територій. Але тут варта уваги Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року [13]. Ця Стратегія спрямована на визначення завдань та інструментів для розв'язання соціальних проблем, підвищення рівня економічного потенціалу територій, продуктивності їхньої економіки, прибутковості бізнесу та доходів населення і, як наслідок, створення умов для загального підвищення соціальних стандартів, якості життя та розвитку бізнес-середовища. Окремого виділення приморських регіонів та їхнього економічного розвитку в Стратегії немає. Однак передбачається якісне використання ендогенних факторів для забезпечення динамічного економічного зростання на регіональному рівні, тобто саме підвищення ефективності використання внутрішніх факторів розвитку регіону, використання власного потенціалу території має сприяти досягненню основних цілей державної регіональної політики до 2020 р., а саме: підвищенню рівня конкурентоспроможності регіонів, територіальної соціально-економічної інтеграції та просторовому розвитку, ефективному державному регіональному управлінню.

Як видно з вищезазначених джерел, на сьогодні як у теоретичному, так і в практичному плані питання розвитку приморських територій України ще недостатньо розроблені та впроваджені. Однак наявний міжнародний досвід свідчить про ефективність та доцільність його тиражування на теренах нашої країни, що створить додаткові можливості для економічного розвитку приморських регіонів. Між тим ні поняття приморських регіонів, ні тим паче їхній регіональний розвиток, на жаль, не є предметом законодавчої лексики.

Висновки. Приморським територіям України сьогодні необхідна чітка державна політика, тобто постановка й досягнення довгострокових цілей сталого економічного розвитку таких територій та забез-

печення їхньої національної безпеки. Для цього необхідна мобілізація всього наукового потенціалу українських морських біологів, географів, спеціалістів із морського та екологічного права, економіки, а також співробітництво центральних, регіональних органів влади й органів місцевого самоврядування. Водночас в умовах розробки такого спеціального законодавства

виникає ще одне питання – законодавство, пов'язане з приморськими територіями, пов'язати з іншими, уже чинними українськими законами. Це сприятиме комплексному покращенню організаційно-адміністративної, законодавчої та нормативно-правової бази, що покликана враховувати специфічні особливості різних приморських територій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Blue Growth – Opportunities for marine and maritime sustainable growth – Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ec.europa.eu/maritimeaffairs/documentation/publications/documents/blue-growth_en.
2. Innovation in the Blue Economy: realizing the potential of our seas and oceans for jobs and growth – Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.eesc.europa.eu.
3. Oceans and sustainable development: integration of three dimensions of sustainable development, namely, environmental, social and economic – European Union and its Member States contribution 29 February 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.un.org/depts/los/general_assembly/contributions_2015.
4. Тарханова Л. Б. Морская деятельность как предмет междисциплинарного исследования / Л. Б. Тарханова // Проблемный анализ и государственно управленческое проектирование : научный журнал. – М., 2012. – № 2. – С. 43–57.
5. EU Coastal and Marine Policy – European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ec.europa.eu/environment/marine/eu-coast-and-marine-policy/index_en.htm.
6. Гогоберидзе Г. Г. Методология и методы оценки морского потенциала приморских территорий : автореф. дис. на соискание уч. степени докт. экон. наук : спец. 08.00.14 – мировая экономика / Г. Г. Гогоберидзе. – Москва, 2010. – 40 с.
7. Пріоритети розвитку морегосподарського комплексу України в умовах глобалізації: аналітична доповідь [Текст] / А. О. Филипенко, В. В. Баришнікова ; Регіон. філіал нац. ін-ту стратегічних досліджень у м. Одесі. – Одеса : Фенікс, 2013. – 168 с.
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року» від 7 жовтня 2009 р. № 1307 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon4.rada.gov.ua.
9. Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про заходи щодо забезпечення розвитку України як морської держави» від 20 травня 2008 р. № 463/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon1.rada.gov.ua.
10. Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про скасування деяких рішень Ради національної безпеки і оборони України» від 28 квітня 2014 р. № п0008525-14 (Рішення введено в дію Указом Президента № 504/2014 від 06.06.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon5.rada.gov.ua.
11. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року» від 11 липня 2013 р. № 548-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon1.rada.gov.ua.
12. Закон України «Про морські порти України» від 17.05.2012 № 4709-VI, зі змінами, внесеними згідно із Законом № 406-VII від 04.07.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon1.rada.gov.ua.
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ligazakon.ua.

Волосюк М. В., Жигалкин Ю. О.,

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, г. Николаев, Україна

Государственная политика регионального развития приморских территорий

В данной статье проанализирован международный опыт формирования и реализации государственной политики развития приморских территорий. Систематизированы основные направления реализации политики развития приморских регионов стран ЕС. Исследована нормативно-правовая база Украины в области морского хозяйства. Представлены перспективы усовершенствования государственной политики регионального развития приморских территорий.

Ключевые слова: государственная политика; приморские территории; региональное развитие; морехозяйственный потенциал; устойчивое развитие.

Volosiuk M. V., Zhigalkin Y. O.,

National University of Shipbuilding, Mykolaiv, Ukraine

The state policy of regional development of coastal areas

This article analyzes the international experience in the formation and implementation of state policy of development of coastal areas, systematized the main directions of the policy of the coastal regions of the EU, it

investigated the regulatory framework of Ukraine in the field of maritime economy and the prospects for improvement are presented state policy of regional development of coastal areas.

Keywords: *public policy; the coastal territory; regional development; marine economic potential; sustainable development.*

Рецензенти: *Горлачук В. В.*, д-р екон. наук, професор;
Яремко Ю. І., д-р екон. наук, професор.

© Волосюк М. В., Жигалкін Ю. О., 2015

Дата надходження статті до редколегії 24.11.2015